

ΡΠΘ'. Πᾶς ἄνθρωπος μὲ τοὺς καθαρούς κανόνας τῆς ἠθικῆς ἐξεταζόμενος εἶναι ἢ ἀγαθὸς ἢ κακὸς (ΛΕ'): ἐμπειρικῶς δὲ ποικίλλεται κατὰ πολλοὺς καὶ ἀναριθμήτους τρόπους, ἐπειδὴ καθεὶς ἔχει τὸν ἀτομικὸν τῆς ἠθικῆς χαρακτῆρα του. Μὴ ἔλον τοῦτο ἀνάγοντες τοὺς πολλοὺς καὶ μερικοὺς εἰς ὀλίγους καὶ γενικωτέρους, εὐρίσκομεν χαρακτῆρας ἕξ, οἳ τινες ἐμποροῦν νὰ συγκραθῶσι διαφόρως καὶ ν' ἀποτελέσωσιν ἄλλους καὶ ἄλλους χαρακτῆρας· εἶναι δὲ οὗτοι· ὠμότης, ἀσθένεια, ὀλιότης, κακοήθεια, γινομένη ἀρετὴ, τελεία ἀρετὴ· περὶ καθενὸς τῶν ὁποίων λέγομεν εὐθύς.

ΡΨ' Ἡθικὴ ὠμότης εἶναι χαρακτῆρ ἀνθρώπου, ὅς τις μὴ δυνάμενος νὰ ἐννοήσῃ εὐκρινῶς ἠθικὰς ιδέας καὶ ἀρχὰς πράττει τὰ ἔργα κινούμενος μόνον ἀπὸ εὐθυμίας ἢ ἀθυμίας· τοιοῦτοι ἄνθρωποι κινοῦνται εἰς τὰ ἔργα των ἀπὸ φυσικὴν ὄρμην, καθὼς καὶ τὰ ἄλογα κτῆνη· καὶ τοιοῦτοι εἴμεθα ἐκ φύσει ὅλοι οἱ ἄνθρωποι· τῶν νηπίων τὰ ἔργα αἰτίαν ἄλλην δὲν ἔχουσιν εἰμὴ τὴν χαρὰν καὶ τὴν λύπην, ἕως οὔ κατ' ὀλίγον νὰ διδραχθῶσι τί εἶναι ἀγαθὸν καὶ τί κακόν. Ἀλλὰ μυριάσι ἀνθρώπων μένουσι διὰ βίου εἰς τὴν νηπιώδη καὶ κτηνώδη ταύτην κατάστασιν, ἣτις ἔχει βέβαια πολλοὺς καὶ διαφορούς ἀπροσδιόριστους βαθμούς· διότι Οὔρωνες, Ἴροκέσοι, Γρολλανδοὶ, Λάππωνες, Καμτεσάσκοι, Ὀττεντότοι, καὶ ἄλλοι ἄγριοι λαοὶ τοῦ κόσμου, καὶ τὸ ἀκαλλιέργητον πλῆθος τῶν Εὐρωπαίων δὲν στέκουν βέβαια ὅλοι εἰς τὸν αὐτὸν τῆς ὠμότητος βαθμόν.

ΡΨΑ'. Ἡ δὲ ἠθικὴ ἀσθένεια ἠμπορεῖ νὰ μεταβληθῇ εἰς ἀρετὴν, εἰάν δὲν ἐχρειόζετο στενοχωρίαν καὶ κόπους. Οἱ ἠθικῶς ἀσθενεῖς ἐπιθυμοῦν νὰ γείνωσιν

διότι ἢ μὲν σημαίνει κακίον ἀπόλυτον, ἢ δὲ, ἀρετὴν ἀπόλυτον, τὰ ὅποια καὶ τὰ δύω δὲν δύνανται ν' ἀπαντηθῶσιν εἰς τὴν πείραν· ἀλλ' ὅτι ὁ ὑποκριτὴς φέρεται πρὸς τὴν κακοήθειαν, καὶ ὁ τὴν γυνομένην ἀρετὴν ἐξασκῶν εἰς τὴν σταθερὰν ἀρετὴν, δὲν εἶναι κἀμμία ἀμφιβολία. Οἱ χαρακτήρες οὗτοι δέχονται, ὡς εἶπαμεν (ΡΠΘ'), διαφορὰς μίξεις καὶ κράσεις· ἐμποροῦν ἕμως νὰ ἐκληφθῶσιν ὡς μέτρα, μὲν τὰ ὅποια ἐμπορεῖ νὰ ἐκτιμηθῇ ὡς ἔγγιστα ὁ ἐνὸς ἐκάστου ἠθικὸς χαρακτήρ.

ΡΥΕ'. Ἐπειδὴ σκοπὸς πάσης ἀσκήσεως εἰς τὴν ἀρετὴν εἶναι ἡ μόρφωσις ἐναρέτου χαρακτήρος (Υ'). τοιοῦτος δὲ χαρακτήρ εἶναι ὁ τῆς σταθερᾶς ἀρετῆς (ΡΥΔ'). διὰ τοῦτο ἡ δυνατὴ τούτου κτήσις γίνεται, εἰς ἀναπτύξωμεν τὴν εἰς τὸ ἀγαθὸν ἐμφύτου διάθεσίν μας, καὶ εἰς νικήσωμεν τὴν εἰς τὸ κακὸν κλίσιν μας (ΡΠΑ'). Τὰ δὲ δύω ταῦτα συνάμα λαμβανόμενα ὁμοιάζονται ἠθικὴ τοῦ ἀνθρώπου ἀγωγή, ἣτις ἐκτελεῖται κυρίως ἀπὸ τὴν ἐνὸς ἐκάστου θέλησιν καὶ ἐνέργειαν.

ΡΥΖ'. Εἰς ἀνάπτυξιν τῆς ἐμφύτου εἰς τὸ ἀγαθὸν διάθεσεως πρέπει καθεὶς ἐνθυμούμενος ὅσα εἶπαμεν ἀρχήτερα (ΠΖ'). νὰ φυλάξῃ μάλιστα τὰς ἐφεξῆς ἐντολάς.

α'. Γυμνάξου νὰ ἐννοῆς εὐκρινῶς τὰς ἠθικὰς ἀρχάς, καὶ κατ' αὐτάς νὰ κρίνης καὶ νὰ πράττης· διότι τὸ νὰ κρίνη καὶ νὰ πράττη τις ὁδηγούμενος ἀπὸ σκοτεινὰς καὶ συγκεχυμένας ἐννοίας, ἢ κατὰ δόγματα, τὰ ὅποια δὲν ἐννοεῖ ἐναργῶς, ἢ κατὰ ψιλὰ αἰσθήματα, τῶν ὁποίων δὲν ἐμπορεῖ νὰ δώσῃ τὴν εὐλογον αἰτίαν, μᾶς ἀποπλανᾷ πολλάκις εἰς ἠθικοὺς παραλογισμοὺς, καὶ εἰς τὸ νὰ ἀποκτῶμεν κακὰς συνηθείας, τὰς ὁποίας δυσκολευόμεθα νὰ ἀποβάλωμεν, καὶ ἀφ' οὗ μάθωμεν ἔπειτα ὅτι εἶναι κακαί.

β'. Σπούδασον ν' ἀποκτήσης ὅχι μόνον φυσικὰς γνώσεις,

ἔγουν νὰ μάθῃς μόνου ἐξωτερικὰ πράγματα, τὰ ὅποια ἐδόθησαν εἰς τὸν ἄνθρωπον ὄργανα τῆς ἠθικῆς ἐνεργείας του, ἀλλὰ καὶ ἀνθρωπίνας γνώσεις, καὶ μάλιστα τὸ, Ἰνώθε σαυτὸν, ἐπειδὴ χωρὶς αὐτὰς δὲν δύναται τις νὰ κωπιάτῃ ἀφραλῶς οὔτε διὰ τὴν ἑαυτοῦ οὔτε διὰ τὴν τῆς ἕλης ἀνθρωπότητος βελτίωσιν.

γ'. Κράτει ζωηρὰν εἰς τὸν νοῦν σου τὴν συνείδησιν τῆς ἀνθρωπίνης ἀξίας, ἀναπολῶν πάντοτε τὸν ὑψηλὸν προσδιορισμὸν σου, ἐπειδὴ μὲ τοῦτον τὸν τρόπον συνηθίζεις νὰ σέβῃς τὸν ἑαυτόν σου, καὶ τὰ σέβας τοῦτο ἔμπορεῖ νὰ σὲ φυλάξῃ ἀβλαβῆ ἀπὸ τὸν μολυσμὸν τῆς κακίας.

δ'. Γύμναζε τὴν αἰσθηματικὴν κρίσιν σου δι' ἐπιμελοῦς ἀνακρίσεως καὶ παρατηρήσεως τῶν καλῶν καὶ ὑψηλῶν ἔργων τῆς γυμναστικῆς καὶ τῆς τέχνης, ἐπειδὴ μὲ τοῦτο τὸ μέσον ἀποκτᾶς εὐγενέστερον καὶ καθαρώτερον διάφορον καὶ κέρδος εἰς τὰ εὐαρεστοῦντα παρὰ τὸ παχυλὸν καὶ ἄστατον ἐκεῖνο, τὸ ὅποιον ἀπεβλέπει τὴν ὑλικὴν ἀπόλαυσιν καὶ χρῆσιν τῶν πραγμάτων. (Δίτθημ. ΙΔ', ΙΕ').

ε'. Συναναστρέφου μὲ ἐναρέτους ἀνθρώπους, καὶ ἔχε τους πάντοτε παράδειγμα τῆς διαγωγῆς σου, ἐπειδὴ τίποτ' ἄλλο δὲν ἐνεργεῖ ἰσχυρότερα εἰς τὴν καρδίαν μας (μάλιστα εἰς τὴν νεανικὴν ἡλικίαν, ὅποτε εἶναι μαλακὴ ἀκόμη ἡ καρδία, καὶ δύναται ν' ἀπομάξῃ εὐκόλως πάντα ἐξωτερικὸν τύπον, καθὼς τὸ μαλακὸν κηρίον τὴν σφραγίδα) παρὰ τὸ ξένον παράδειγμα, καὶ ἡ πιστὴ συναναστροφή μὲ σεβάσμια καὶ ἀγαπητὰ πρόσωπα. Ἐντεῦθεν γεννᾶται ἐξ ἅπαντος ἠθικὸς καὶ ἐνάρετος χαρακτήρ.

ς'. Ἄκουε συχνάκις τοὺς ἠθικοὺς λόγους, τοῖς ὅποιοις σεβάσμιοι καὶ ἱεροπρεπεῖς ἀληθῶς ἄνδρες κηρύττουσιν εἰς τὰς

ἐκκλησίας θεμελιούνοντες τὰ ἀγαθὰ φρονήματα, καὶ ἀποδεικνύοντες τὴν αἰσχύτητα καὶ βδελυρίαν τῆς κακίας. Προσεύχου πάντοτε κεινῶς μετ' ὅλους τοὺς ἀδελφούς σου εἰς τοὺς θεοὺς ναοὺς, ἐπειδὴ μετ' τὸν τρόπον τούτον διατηρεῖται ἀκμαία καὶ ζῶηρὰ ἡ τῆς ἀρετῆς ἀγάπη, ἣτις εἶναι κυρίως ἀγάπη τῶν ἀδελφῶν σου.

ΡΥΖ'. Οἱ αὐτοὶ κανόνες χρησιμεύουσι καὶ εἰς τὸ νὰ νικήσωμεν τὴν εἰς τὸ κακὸν κλίσιν· διότι πᾶν τὸ χρησιμεῦον εἰς ἀνάπτυξιν τῆς ἐμφύτου εἰς τὸ ἀγαθὸν διαθέσεως, χρησιμεύει ἐν ταυτῷ καὶ εἰς τὸ νὰ ἐξασθενίσῃ τὴν κακὴν καὶ πονηρὰν ταύτην κλίσιν· ἢ νὰ εἴπω καλῆτερα, ἡ ἐκείνης ἀνάπτυξις εἶναι μείωσις καὶ ταπεινώσις ταύτης.

Σημείωσις. Παρεκτὸς τῶν προεκτεθέντων κανόνων ἐμποροῦν προσέτι δῶν τινὰ νὰ ταπεινώσῃ τὴν εἰς τὸ κακὸν κλίσιν. Πρῶτον ἡ παρατήρησις ὅτι ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον τὰ μὲν ἀποτελέσματα τῶν ἀγαθῶν πράξεων εἶναι ἡδύα καὶ ὠφέλιμα, τὰ δὲ τῶν κακῶν, ὅπου καὶ βλοσυρὰ· διότι, ἂν καὶ ἡ ἔννοια τῶν τειοῦτων ἀποτελεσμάτων δὲν δύναται νὰ εἶναι ἐλατῆριον τῆς ἀληθινῆς ἀρετῆς, ἐμπορεῖ μ' ἔλον τοῦτο νὰ συμβῆ πολὺ, τὸ μὲν, ἐφελκύουσα εἰς τὸ ἀγαθὸν ψυχᾶς, αἰτίας δὲν ἐξεύρουσιν ἀκόμη τὴν ἀπόλυτον ἀξίαν τῆς ἀρετῆς· τὸ δὲ, στερεοῦσα εἰς τὴν ἀγάπην τῆς ἀρετῆς καὶ εἰς τὸ μῖσος τῆς κακίας καὶ τοὺς γνωρίζοντας τὴν ἀξίαν ἐκείνην, ἐπειδὴ καταλαμβάνουσιν, ὅτι καὶ ὁ αἰσθητὴς μας ἀνθρώπος, τὸν ὁποῖον ὡς ἰδιόν μας δὲν εἶναι εὐλογον νὰ καταφρονῶμεν, γίνεται εὐτυχέστερος διὰ τῆς ἀρετῆς παρά διὰ τῆς κακίας. Δεύτερον, πρὸς ταπεινώσει τῆς εἰς τὸ κακὸν κλίσεως εἶναι χρησιμὸν νὰ ἀναλαμβάνηται ἐθελουσίως κᾠποιαν κακοπάθειαν, καὶ νὰ ἀπέχη καὶ ἀπὸ κᾠποιαν ἀνεύθυνον ἡδονῆν· τὸ νὰ πινᾷ, φέρον εἶπειν, κάποτε καὶ νὰ δεψᾷ, καὶ νὰ ὑποφέρῃ ψύχος καὶ καύσιον, μ' ὅλον ὅτι ἔχει καὶ νὰ φάγῃ καὶ νὰ ζεσταθῇ καὶ νὰ δροισθῇ, εἶναι σωτηριώδεστάτη ἀσκήσις εἰς τὸ νὰ εὐδυναμένηται τὴν ἐνέργειαν τῆς θελήσεώς του, νὰ κατεξουσιάζῃ τὸν ἑαυτόν του, καὶ ἐν γένει εἰς τὸ νὰ ἀποκτήσῃ ἡθικὴν ἀνδρίαν. Πολλὰ ἀρμόδιον εἶναι ἐνταῦθα τὸ τῶν Στωϊκῶν, Ἄνεχου καὶ Ἀπέχου.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΤΟΜΕΑΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΕΡΕΥΝΩΝ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΑΝ. ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Θ. ΠΕΤΣΙΟΣ

Ε.Υ.Δ της Κ.τ.Π
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΕΡΕΥΝΩΝ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΑΝ. ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ
ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Θ. ΠΕΤΣΙΟΣ

ΗΘΙΚΗ

ΘΕΟΛΟΓΙΑ.

Ε.Υ.Δ της Κ.τ.Π
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΤΟΜΕΑΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΕΡΕΥΝΩΝ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΑΝ. ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Θ. ΠΕΤΣΙΟΣ

Ε.Υ.Δ της Κ.τ.Π
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

Π Ρ Ο Δ Ι Ο Ι Κ Η Σ Ι Σ .

Τί εἶναι Ἡθετική Θεολογία.

Α'.

Ὁ πρακτικὸς Λόγος μᾶς ἀναβιβάζει διὰ τῆς πραγματείας ταύτης εἰς κόσμον ἀόρατον καὶ ἀκατάληπτον διὰ τὰ μᾶς διδάξῃ » ἄ. ὄψ. θαυρῶς οὐκ εἶδε καὶ οὐκ ἤκουσε. « Μᾶς προβάλλει μάθημα, τὸ ὁποῖον μᾶς διατρανοῦσιν ἀναντιρρήτως αἱ ἱεραὶ γραφαί, καὶ οὕτω μᾶς κάμνει θερμότερους εἰς τὴν ἀγνωστάτην ἡμῶν πίστιν. Ἀσμενέστατα λοιπὸν πρέπει ν' ἀκούσωμεν τὴν ὑψηλὴν του ταύτην διδασκαλίαν, ἣτις ἀνιχνεύει τὸν πρῶτον καὶ ἔσχατον σκοπὸν τῆς τοῦ ἀνθρώπου ὑπάρξεως.

Β'. Ἡ ἀπόλυτος ἀρμονία, τὴν ὁποίαν ἐν γένει μὲν ἀπαιτεῖ ὁ Λόγος εἰς τὰς ἐνεργείας του (Κρηπ. ΕΨ'), ἰδιαίτερα δὲ εἰς τὰς πρακτικὰς καὶ ἠθικὰς του ἐργασίας (Περὶ Δικ. Σ'), εἶναι τῶν ἀδυνάτων νὰ γείνη, εἰάν δὲν τεθῇ "Ὁ νὸν δυνάμενον νὰ ἐκτελέσῃ πραγματικῶς τὴν ἰδέαν τοῦ ἀπολύτου ἀγαθοῦ, καὶ εἰάν ὁ ἀνθρώπος δὲν εἶναι ὄν, τὸ ὁποῖον διαρκῆ εἰς τοὺς αἰῶνας. Πρὸς τί ἀποβλέπουσιν αἱ ἀγῶνες τῶν ἐναρέτων μου πράξεων, εἰάν, πρὶν τελειοποιηθῶ, παύσω ἀπὸ τοῦ νὰ εἶμαι, καὶ εἰάν δὲν εἶναι, ὅς τις μὲ διαταγὴν ἠθικοῦ τινος κόσμου ἀποτελεῖ τὴν τοῦ φυσικοῦ πρὸς τὸ ἠθικὸν ἀπόλυτον ἀρμονίαν, εἰς τὴν ὁποίαν εὐρίσκεται τοῦ ἀνθρώπου ἡ μακαριότης; (Κρηπ. ΞΣ'). οὕτως ἐρωτᾷ ἀποριῶν καθεὶς· καὶ ὁ Λόγος λύει τὴν ἀπορίαν του βεβαιούνων εἰς αὐτὸν τὴν ὑπάρξιν τοῦ ΘΕΟΥ, καὶ τῆς ψυχῆς τὴν ἀθανασία.

Δ'.

Γ'. Τὰ ζητήματα ταῦτα ἐπιλύει ἡ Ἠθικὴ Θεολογία, τὸ τρίτον καὶ τελευταῖον μέρος τῆς πρακτικῆς φιλοσοφίας (Ἑρηπ. ΡΚΖ', Περὶ Δικ. ΙΒ'). Διακρίνεται δὲ αὕτη ἀπὸ τὴν Μειαφυσικὴν Θεολογίαν (Μεταφυσ. ΣΝΒ'), καὶ ἀπὸ τὴν ἐξ ἀποκαλύψεως, καθότι ἐπιλύει τὰ ζητήματα ταῦτα ἐκ τῆς ἠθικῆς διασκευῆς τοῦ ἀνθρώπου, ἡγουν διὰ τοῦ φωτὸς τοῦ πρακτικοῦ Λόγου, ὅστις προστάζει εἰς καθένα τὴν πράξιν τοῦ ἀγαθοῦ, ἐνῶ ἡ μὲν Μεταφυσικὴ προσπαθεῖ μὲ τὸ φῶς τοῦ θεωρητικοῦ Λόγου νὰ εὑρῇ τὴν πρώτην καὶ ἀκατανάγκαστον αἰτίαν πάντων τῶν ὄντων, ἡγουν τὸν Θεόν, καὶ τὴν ἀπόλυτον ἀρχὴν τῶν τοῦ ἀνθρώπου θεωριῶν καὶ πράξεων, ἡγουν τὴν ψυχὴν· ἡ δ' ἐξ ἀποκαλύψεως ἱερὰ διδασκαλία προβάλλει ταῦτα ἄρθρα πίστεως εἰς πάντα πιστὸν χριστιανόν, ὡς Θεμελίον ἀρράγες, ἐπάνω τοῦ ὁποίου ἐπικοδομεῖται ἡ σωτηρία του.

Δ'. Διαιρουμέν δὲ καὶ τὴν πραγματείαν ταύτην εἰς δύο μέρη, εἰς καθαρὰν, καὶ εἰς ἐφηρμοσμένην· καὶ εἰς μὲν τὸ πρῶτον ἐξετάζομεν τὰ περὶ ὑπάρξεως Θεοῦ, καὶ ἀθανασίας ψυχῆς, καὶ μέλλοντος βίου ζητήματα ἐπιλύοντές τα διὰ τοῦ πρακτικοῦ Λόγου· εἰς δὲ τὸ δεύτερον ἐφαρμόζομεν αὐτὰ ταῦτα εἰς τὸν κοινωνικὸν βίον, τοῦ ὁποίου τὰ ἔργα λαμβάνουσι δι' αὐτῆς ὑψηλοτέραν τιμὴν καὶ ἀξίαν, ὡς ἀπευθυνόμενα εἰς τοῦ παναγάθου Θεοῦ τὸ πανάγιον Θέλημα.

Σημείωσις. Μὲ συντομίαν μεγάλην θέλομεν διαλάβειν τὰ ζητούμενα εἰς τὴν ἀνά χειρας πραγματείαν, ἐπειδὴ τὰ ὑψηλὰ ταῦτα ἀντικείμενα ἐμάθαμεν καὶ ἐδιδάχθημεν ἀσφαλέστατα ἀπὸ τὴν ἱερὰν καὶ ἀμώμητον ἡμῶν Ἐκκλησίαν· ἀλλ' ἔμως, ὅσον διὰ νὰ ἐξεύρωμεν, ὅτι τὰ ὑπερφυῶντα ταῦτα μυστήρια, τὰ ὁποῖα μᾶς ἐρμηνεύουσιν αἱ ἱερὰι γραφαί, καὶ ὁ Θεωρητικὸς Λόγος βλέπει ἀμυδρῶς καὶ σκιερῶς, καὶ ὁ πρακτικὸς τὰ ἀπαιτεῖ ἀναγκαιῶς, δεῖν εἶναι περιττὰ καὶ τὰ προειρημένα εἰς τὴν θεωρίαν (Μεταφυσ. ΣΝΒ'. — ΣΟ'). καὶ τὰ μὲ συντομίαν ἐκτιθέμενα ἐνταῦθα εἰς τὴν πράξιν.

Η Θ Ι Κ Η Σ Θ Ε Ο Λ Ο Γ Ι Α Σ.
Μ Ε Ρ Ο Σ Π Ρ Ω Τ Ο Ν.

Κ α θ α ρ α Ἡ θ ι κ ῆ Θεολογία.

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο Ν Α'.

Π ε ρ ι Ὑ π ἄ ρ ξ ε ω ς Θεοῦ.

Ε'.

Ὁ πρακτικὸς Λόγος μᾶς ἔδωκε νόμον νὰ πράττωμεν τιαύ-
τας πράξεις, ἐποῖται νὰ εἶναι δεκταὶ ἀπ' ὅλα τὰ λογικὰ ὄντα·
καὶ ὁ νόμος οὗτος εἶναι τόσον καθολικὸς καὶ ἀναγκαῖος καὶ ἀ-
πάλυτος, ὥστε δὲν ἐπιδέχεται καμμίαν ἐξαίρεσιν (Ἡθικ. ΙΑ').
Καθὼς ὅλοι οἱ οὐσιώδεις χαρακτῆρες δὲν ἐμποροῦν νὰ ἐλλεί-
ψουν ἀπὸ τὸ χαρακτηριζόμενον χωρὶς νὰ παύσῃ ἡ οὐσία του
(Λογικ. ΕΣ'), οὕτως οὐδ' ὁ νόμος οὗτος ἐμπορεῖ νὰ λείψῃ
ἀπὸ τὰ λογικὰ ὄντα χωρὶς νὰ ἐκλείψῃ ἀπ' αὐτὰ ὁ Λόγος,
ἤγουν χωρὶς νὰ παύσωσιν ἀπὸ τοῦ νὰ εἶναι λογικά. Ἐκτέλεσις
τοῦ νόμου τούτου εἶναι ἡ πράξις τοῦ ἀγαθοῦ· ἄρα ἡ εἰς πράξιν
τοῦ ἀγαθοῦ σπουδὴ εἶναι οὐσιώδης χαρακτῆρ παντὸς λογικοῦ
ὄντος.

ς'. Τοῦ οὐσιώδους τούτου χαρακτῆρος τὴν καθολικότητα
δὲν βλέπει παντάπασι, εἰν βλέπωμεν εἰς τὴν πείραν τῆ

πλεῖστον μέρος τῶν ἀνθρώπων ὄχι μόνον νὰ μὴ πράττωσιν ἀγαθὰ, ἀλλὰ καὶ νὰ πίπτωσιν εἰς τὴν ἐναντίαν μερίδα· διότι πρῶτον μὲν ὁ ἄνθρωπος εἶναι ἐλεύθερος εἰς τὰς πράξεις του, καὶ νικᾶται ἀπὸ τὸ ἥδὺ πολλάκις εἰς τὰ νὰ προτιμᾷ ἐλευθέρως τὸ κακὸν ἀντὶ τοῦ ἀγαθοῦ· δεύτερον, καὶ αὐτοὶ οἱ διεψοαρμένοι τὰ ἥθη, εἰάν θέλωσι νὰ μᾶς ἐξομολογηθῶσι τὴν ἀλήθειαν, καταπολεμοῦνται πάντοτε ἀπὸ τὸ συνειδῶσι, καὶ ταλανίζουσιν ἑαυτοὺς διὰ τὴν κακὴν ἕξιν, τὴν ὁποίαν ἀπέκτησαν· τρίτον καὶ τελευταῖον ἀπαιτεῖται κάποιος ἠθικῆς καλλιέργειας βαθμὸς διὰ νὰ ἀναφανῇ ὁ χαρακτήρ οὗτος εὐκρινῶς, καθὼς εἶναι ἀνάγκη νὰ καλλιεργηθῇ καὶ θεωρητικῶς διὰ νὰ ἀναφανῶσιν ἐνεργοὶ εἰς τὸν ἄνθρωπον αἱ θεωρητικαὶ του δυνάμεις· ἐλλείπει δὲ ἀπὸ πολλοὺς ἢ καλλιέργεια αὕτη.

Ζ'. Τὸ ἀγαθόν, τὸ ὁποῖον προτάζει ὁ Λόγος εἰς τὸν ἄνθρωπον διὰ νὰ πράξῃ, πρέπει νὰ εἶναι ἀπόλυτον, καθὼς καὶ ὁ τοῦτο διορίζων νόμος (Ε'), ἤγουν καὶ κατ' ἔκτασιν νὰ μὴ ἐμποδίζεται ἀπὸ κἀμμίαν περίστασιν, καὶ κατ' ἐπίστασιν νὰ εἶναι ἀμιγῆς καὶ ἄκρατον ἀπὸ πάντα ἰδιωφελῆ σκοπὸν τοῦ πράττοντος· διότι κατ' ἄλλον τρόπον χάνει τὴν γενικὴν καὶ ἀπροσδιόριστόν του ἀξίαν, καὶ ὁ Λόγος δυσαρεστεῖται ἀπὸ τοὺς περιορισμοὺς, ἐπειδὴ ὅλη του ἡ τάσις βλέπει εἰς τὸ ἀπόλυτον (Μεταφυσ. ΡΚΒ — ΡΚΕ').

Η'. Καταλαμβάνει ὅμως ὁ Λόγος, ὅτι ὁ ἄνθρωπος ποτὲ δὲν δύναται αὐτὸς καθ' ἑαυτὸν νὰ φθάσῃ τὸ ἀπόλυτον ἀγαθόν· διότι πρῶτον μὲν αὐτὸς κυριεύεται ἀπὸ τὴν εἰς τὸ κακὸν φυσικὴν κλίσιν του, τὴν ὁποίαν ἐμπορεῖ μὲν νὰ ἐλαττώσῃ μᾶλλον, καὶ μᾶλλον ἐξασκούμενος τὴν ἀρετὴν, ποτὲ ὅμως δὲν δύναται νὰ ἐξολοθρεύσῃ δὲ ὅλου (Ἠθικ. ΡΥΖ, Σημ.), καὶ ἐφ' ὅσον μένει τὸ ελάχιστον μῦριον ταύτης τῆς κλίσεως εἰς αὐτὸν, ποτὲ δὲν δύνα-

ται τὸ ἀγαθὸν νὰ εἶναι τόσον ἄκρατον καὶ καθαρὸν, ὥστε νὰ εἶναι ἀπόλυτον· δεύτερον βλέπει, ὅτι ἡ φύσις ἢ ἐξωτερικὴ ἀντίκειται εἰς τὸν σκοπὸν τοῦτον, καὶ αἱ φυσικαὶ δυνάμεις τοῦ ἀνθρώπου δὲν εἶναι ἱκαναὶ νὰ τὴν καθυποτάξωσιν εἰς αὐτὸν. Τίς δύναται φεῖν εἰπεῖν, νὰ σώσῃ τοὺς κατ' ὁδὸν χειμαζομένους ὁδοιπόρους; Τίς νὰ λυτρώσῃ τοὺς κινδυνεύοντας εἰς τὴν θαλάσσαν; Τίς νὰ χορτάσῃ τοὺς πεινῶντας, ὅταν δὲν ἔχη τὰ φυσικὰ τῆς πείνης ἀντίδοτα, λέγω τὸν ἄρτον; Ὅσον μέρος τῆς φύσεως καὶ ἂν ὑποτάξῃ ὁ ἄνθρωπος, εἶναι πολλὰ μικρὸν ὡς πρὸς τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ ἀπολύτου ἀγαθοῦ· δύναται, φεῖν εἰπεῖν, νὰ γεωργήσῃ ὀλίγα πλέθρα γῆς, ἀπὸ τὸν καρπὸν τῆς ὁποίας νὰ εὐεργετήσῃ τινας, καὶ νὰ περιφράξῃ ὀλίγον τόπον, ὥστε νὰ περιποιηθῇ ὀλίγους τινας καταπονουμένους· ἀλλὰ τὰ μικρὰ ταῦτα ἀγαθὰ ποτὲ δὲν εἶναι τὰ ἀπόλυτα, τὰ ὅποια ἐπιθυμεῖ ὁ Λόγος.

Θ'. Ἐπειδὴ λοιπὸν ὁ ἄνθρωπος εἶναι ἐκ φύσεως περιορισμένος εἰς τὰ πράξεις του, καὶ δὲν δύναται αὐτὸς κατ' ἑαυτὸν νὰ φθάσῃ εἰς τὴν κατόρθωσιν τοῦ ἀπολύτου ἀγαθοῦ, ἀναγκάζεται νὰ συμπεράνῃ τὴν ἐφεξῆς διλημματικὴν κρίσιν· ἢ πρέπει νὰ παραιτηθῶ ἀπὸ τὸ τοῦ Λόγου θέλημα, σπεύδων εἰς κατόρθωσιν ἀγαθοῦ, τὸ ὅποϊον δὲν δύναμαι νὰ ἐκτελέσω, ἢ ὑπάρχει ἐκτὸς ἐμοῦ αἰτία ἄλλη, ἣτις τὰ εἰς ἐμὲ ἀδύνατα δύναται αὐτῇ νὰ ἐκτελέσῃ· ἀλλαμὴν τὸ πρῶτον δὲν δύναμαι νὰ κάμω χωρὶς νὰ χάσω τὴν λογικὴν καὶ ἀνθρωπίνην μου οὐσίαν (Ε'). ἄρα, εἰν θέλω νὰ εἶμαι λογικὸς ἄνθρωπος, καὶ ὄχι ἄλογον κτῆνος, πρέπει νὰ συμπεράνω ἀδιτάκτως, ὅτι ὑπάρχει αἰτία, ἀπὸ τὴν ὁποίαν κρέμαται, ἢ ἐκτέλεσις τοῦ ἀπολύτου ἀγαθοῦ· ἢ αἰτία αὕτη πρέπει νὰ εἶναι

ναὶ νὰ ἐκτελέσῃ τὸ ἀπόλυτον ἀγαθόν. Εἶναι νοῦς ἄπειρος, ἐπειδὴ ἐκατανόησε καὶ ἐκατασκεύασε τὰ δημιουργήματά του ταιχῦτα, ὅποια νοῦς πεπερασμένος δὲν ἠδύνατο νὰ ἐννοήσῃ. Εἶναι πανάγιος, ἐπειδὴ ἡ θέλῃσις του εἶναι ἀπολύτως σύμφωνος μετὰ τὴν ἠθικήν. Εἶναι πανάγαθος, ἐπειδὴ ἐκτελεῖ τὸ ἀπόλυτον ἀγαθόν, καὶ κάμνει τούτου μέτοχα καὶ τὰ λογικὰ δημιουργήματά του. Εἶναι πάνσοφος, καὶ γνωρίζει ὅλον τὸν χαρακτήρα καὶ τὰ φρονήματα καὶ τὰς πράξεις τοῦ ἀνθρώπου. Εἶναι παντοδύναμος, ἐπειδὴ πράττει ὅσα θέλει, θέλει δὲ πάντοτε ἀγαθὰ, τὰ ἵποια εἶναι σύμφωνα μετὰ τὴν ἀγιότητά του· διὰ τοῦτο οὐδὲ τὸν ἄνθρωπον ἀναγκάζει εἰς τὰς πράξεις του, ἀλλὰ τὸν ἀφίνει ἐλεύθερον νὰ ἐκλέξῃ τὴν ἀρετὴν ἢ τὴν κακίαν. Ἐδημιούργησε τοῦτον τὸν κόσμον ἐκ τοῦ μηδενός, ἐπειδὴ ἔν, τὸ ὁποῖον ἠδυνήθη νὰ παράξῃ τοῦτον τὸν κόσμον, ἐδυνήθη ἀναμφιβόλως καὶ νὰ παράξῃ τὴν ὕλην ἐκ τοῦ μηδενός. Εἶναι συντηρητικὴ καὶ προνοητικὴ τοῦ κόσμου· ὅλας ταύτας τὰς θείας ιδιότητας εὕρισκει ὁ Λόγος εἰς τὴν ἰδέαν τοῦ ὑψίστου ὄντος.

 ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ. Β'.

Περὶ Ἀθανασίας ψυχῆς.

ΙΒ'.

Ἐπειδὴ ὁ πρακτικὸς Λόγος διὰ τοῦ ἀπολύτου νόμου τῆς ἐν-
 βργείας τῶν ἐναρέτων πράξεων προτρέπει τὸν ἄνθρωπον νὰ